

Mirosława Pindór
Uniwersytet Śląski, Katowice – Cieszyn

Jedno czy dwa miasta? Polityczne i kulturalne aspekty współpracy Cieszyna (RP) i Českého Těšína (RC) w latach 1990–2010

Współczesną, wieloaspektową współpracę Cieszyna i Českého Těšína (Czeskiego Cieszyna)¹ regulują stosowne umowy.

Pierwszą w historii obu miast „Umowę Przyjaźni o współpracy między miastami Cieszynem (PRL) a Czeskim Cieszynem (CSRS)” podpisało na Moście Przyjaźni 3 maja 1985 roku². Okazją stała się 40. rocznica wyzwolenia prawo- i lewobrzeżnego Cieszyna przez Armię Radziecką³. Nowo zawarta umowa miała sprzyjać „pogłębianiu przyjacielskich sto-

¹ Oba miasta powstały mocą decyzji Rady Ambasadorów, powziętej w Paryżu 28 lipca 1920 roku, dotyczącej podziału Śląska Cieszyńskiego pomiędzy dwa nowo powstałe państwa: Rzeczpospolitą Polską i Republikę Czechosłowacką. Ostateczny rozpad Cieszyna nastąpił 10 sierpnia 1920 roku o godz. 12.45, linię graniczną wyznaczyła rzeka Olza (granica biegnie jej środkiem). Przynależna do Polski wschodnia część miasta – starsza (810 rok), większa (obszar: 4,04 km²) i bardziej zaludniona (14 tys. mieszkańców) – zachowała dawną nazwę Cieszyn, część zachodnia – młodsza (1799 rok), terytorialnie skromniejsza (obszar: 2,66 km²), mniej ludna (około 8 tys. mieszkańców), lecz bardziej uprzemysłowiona (gazownia, drukarnia, dworzec kolejowy) – po znalezieniu się w granicach Czechosłowacji przyjęła nazwę Český Těšín. Obecnie powierzchnia Cieszyna wynosi 28,69 km², a liczba mieszkańców 35 421 (stan na 31 XII 2010), powierzchnia Czeskiego Cieszyna – 33,8 km², liczba mieszkańców 25 780.

² Relacja z podpisania umowy: (kk) *Deklaracja woli współpracy*, „Głos Ziemi Cieszyńskiej” (dalej: „GZC”) 1985, nr 19.

³ Wówczas istniało jedno miasto: Cieszyn. Po aneksji Zaolzia przez Polskę, z dniem 2 października 1938 roku z Cieszyna Wschodniego i Cieszyna Zachodniego utworzono miasto wydzielone Cieszyn, scalone w granicach II Rzeczypospolitej. We wrześniu 1939 roku na teren zespolonego miasta wkroczyli Niemcy, zaczęła obowiązywać nazwa Teschen. 10 maja 1945 roku po sześciodniowym spontanicznym polskim administrowaniu powrócił przedmonachijski kształt granic: Cieszyn ponownie został podzielony.

sunków pomiędzy Obywatelami miast Cieszyna i Czeskiego Cieszyna". Obciążona ideologicznie, stworzona na miarę lat osiemdziesiątych, wyważona i ostrożna w swej wymowie, politycznie poprawna, nie wносиła w dotychczasowe kontakty kulturalne obu miast⁴ żadnych oryginalnych i ożywczych treści.

Dopiero po listopadzie 1989 roku, w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej, można mówić o określonym programie pogłębiania współpracy prawo- i lewobrzeżnego Cieszyna. Do sformalizowania kontaktów obu miast doszło po wyborach samorządowych w Polsce oraz w Czeskiej i Słowackiej Republice Federacyjnej w 1990 roku. 2 października „odbyło się w cieszyńskim Ratuszu bezprecedensowe w 70-letniej historii podzielonego na dwie części miasta spotkanie Zarządu Miasta Cieszyna z Zarządem Czeskiego Cieszyna”⁵. Burmistrz Jan Olbrycht wraz z reprezentacją cieszyńskich radnych podjął grupę radnych zza Olzy, której przewodniczył starosta Bohumil Muroň. „Do tego spotkania nie mogło dojść bez zrozumienia, że obie części Cieszyna stanowią jedną organiczną całość, wspólne dobro, o które trzeba wspólnie się troszczyć”⁶ – pisał lokalny „Głos Ziemi Cieszyńskiej”, opatrując sprawozdanie z historycznego spotkania wymownym tytułem: *Dwa miasta, jedno miasto*. Spotkanie nie miało tylko charakteru kurtuazyjnego, ale w odpowiedzi na słowa burmistrza Olbrychta: „Niekoniecznie musimy manifestować nieustającą przyjaźń, powinniśmy natomiast zacząć wspólnie pracować”⁷ od razu przystąpiono do wypracowywania wspól-

⁴Oba Cieszyny podejmowały w latach 1945–1985 współpracę kulturalną. Sprowadzała się ona do cyklicznych bądź jednorazowych przedsięwzięć kulturalnych o wydźwięku propagandowym, zrodzonych na bazie świętowania „Układu o przyjaźni i wzajemnej pomocy” zawartego 10 marca 1947 roku pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką. W ciągu czterdziestolecia wypracowano jednak także pewne inne formy polsko-czeskiego współdziałania na polu kulturalno-oświatowym, w niewielkim tylko stopniu obciążone ideologicznym balastem. Jedynym wspólnym przedsięwzięciem artystycznym obu Cieszynów były Jazzowe Spotkania Przyjaźni/ Jazzy festival pratelstvi. Odbyły się one dwukrotnie – wiosną 1979 i 1980 roku, przemiennie w placówkach kulturalnych Cieszyna i Czeskiego Cieszyna. Spotkania miały charakter konkursowy – nagrody przyznawała publiczność (głosy liczyła wspólna polsko-czechosłowacka komisja). Polskę reprezentowały przede wszystkim zespoły jazzu tradycyjnego, między innymi z Krakowa, Jeleniej Góry, Cieszyna, Czechosłowację natomiast grupy jazzowo-rockowe, między innymi z Ołomuńca, Ostrawy, Brna, Czeskiego Cieszyna. Wydarzenia polskiego sierpnia 1980 roku położyły polsko-czeskim Jazzowym Spotkaniom Przyjaźni kres. Zob. M. Pindór, *Polsko-czeskie i polsko-słowackie kontakty teatralne. Cieszyn – Český Těšín 1945–1999*, Katowice 2006, s. 60–68.

⁵(bych), *Dwa miasta, jedno miasto*, „GZC” 1990, nr 41.

⁶Tamże.

⁷Cyt. za: K. Kaszper, *Europejczyk*, [w:] *Ziota na kamieniu albo Cieszyńiaków portret własny*, Czeski Cieszyn 1999, s. 27–28.

nych dalekosiężnych planów. Między innymi ustalono, iż obie strony będą się na bieżąco informować o rozmaitym zagrożeniu środowiska naturalnego po obu stronach Olzy; zdecydowano się nawet powołać stały wspólny zespół ekologiczny.

Ta pierwsza symboliczna wizyta przekształciła się w regularne kontakty samorządów obu miast. Już 19 grudnia 1991 roku odbyło się robocze spotkanie władz miejskich Cieszyna i Czeskiego Cieszyna, dotyczące organizacji wspólnych przedsięwzięć kulturalnych. Podczas spotkania podjęto decyzję o podpisaniu nowej, poszerzonej wersji umowy o obustronnej współpracy obu miast, gdyż dotychczasowa okazała się niesatysfakcjonująca. Ostatecznie umowę podpisano dopiero w czerwcu 1996 roku.

Rady Miejskie Cieszyna i Czeskiego Cieszyna zdołały u zarania lat dziewięćdziesiątych wypracować obowiązującą do dziś formułę spotkań. Składają się na nią wspólne sesje: wiosenne w czeskokieszyńskim Ratuszu i jesienne w Ratuszu cieszyńskim. Obrady toczą się w kilku zespołach roboczych: urbanistyki, architektury i zagospodarowania przestrzennego, służby zdrowia i ochrony środowiska, oświaty, kultury i sportu, gospodarki komunalnej i finansów, sposobu rozwiązywania sytuacji kryzysowych⁸. W 1997 roku na wspólnej sesji jesiennej powzięto zamiar zorganizowania europejskiego spotkania miast podzielonych granicą, do realizacji projektu jednakże nie doszło⁹. Dwukrotnie w dniu 11 listopada na dorocznej Uroczystej Sesji Rad Samorządów Lokalnych Ziemi Cieszyńskiej, „Honorową Złotą Cieszynianką” – laurem przyznawanym przez Stowarzyszenie Samorządowe Ziemi Cieszyńskiej osobom przejawiającym szczególną aktywność na rzecz rozwoju regionu – wyróżniono mieszkańców czeskiej części Śląska Cieszyńskiego: Karola Daniela Kadłubca – językoznawcę i etnografa oraz Karola Suszkę – dyrektora Těšinského divadla w Czeskim Cieszynie. Również ta nagroda jest wyrazem myślenia o regionie i obu miastach jako o przestrzeni wspólnej.

W latach dziewięćdziesiątych lokalnym inicjatywom sprzyjały, formalizując je, podpisywane pomiędzy ościennymi państwami umowy¹⁰.

⁸ Zob. (d), *Wspólnie z Czechami*, „GZC” 1999, nr 11.

⁹ Spotkanie miało odbyć się w czerwcu 1998 roku podczas Świąta Trzech Braci. Dodać należy, iż od 2006 roku Cieszyn jest jednym z członków-założycieli Stowarzyszenia City Twins, skupiającego miasta bliźniacze podzielone granicą (w Europie są 32 pary miast bliźniaczych).

¹⁰ Chodzi tutaj o „Umowę o współpracy kulturalnej i naukowej” z 16 września 1991 roku (zob. Dz.U. RP 1992, nr 42, poz. 184 i 185) oraz o „Układ o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjacielskiej współpracy” z 6 października 1991 roku (zob. Dz. U. RP. 1992, nr 59, poz. 296 i 29).

Współdziałania transgraniczne precyzowało zawarte w Warszawie 8 września 1994 roku „Porozumienie pomiędzy Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy transgranicznej”¹¹. Będąca pochodną „Porozumienia” „Umowa o współpracy regionalnej Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko”, podpisana w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie 22 kwietnia 1998 roku, zawierała paragraf dotyczący „wspierania wymiany kulturalnej i opieki nad wspólnym dziedzictwem kultury”¹². W dokumencie znalazła się także adnotacja, iż „ośrodkami Euroregionu są miasta partnerskie Cieszyn i Český Těšín”.

Jednakże już od 14 czerwca 1996 roku związek społeczno-kulturalny obu miast formalizowała „Umowa o współpracy pomiędzy miastami Cieszyn (RP) i Český Těšín (RC) / Smlouva o spolupráci mezi městy Český Těšín (ČR) a Cieszyn (RP)”. Sporządzona w dwóch wersjach językowych, opatrzona wprawdzie dwoma herbami, ale o jednym piastowskim rodowodzie, zawarta została „w celu rozwijania współpracy między miastami oraz pogłębiania przyjacielskich stosunków między mieszkańcami Cieszyna i Czeskiego Cieszyna”¹³. Obie strony zobowiązywały się do wymiany informacji, dotyczących różnych aspektów życia obu miast. Zakładały wymianę doświadczeń w pracy organów samorządowych, służb miejskich, instytucji, organizacji społecznych, a nade wszystko wspólne rozwiązywanie problemów wynikających z usytuowania miast „na granicy”. Samorządy obu miast głosiły także wolę „wspierania kontaktów instytucji oświatowych, kulturalnych i sportowych”, deklarowały chęć udzielania pomocy „w rozwijaniu kontaktów pomiędzy środowiskami przemysłowymi, handlowymi i rzemieślniczymi”. Obie strony zobowiązały się do współpracy przy organizowaniu wspólnych przedsięwzięć kulturalnych już istniejących. W umowie znalazł się również passus o wymianie delegacji miast z okazji obchodów świąt narodowych i znaczących rocznic. Podpisana umowa, w przeciwieństwie do umowy z 1985 roku, zaświadczała o podmiotowości obu położonych nad Olzą miast. Symbolizowała niezależność obu samorządów miejskich, ich nie wymuszoną przez żadne czynniki ani okoliczności zewnętrzne (prócz obopólnej woli włączenia się w eu-

---

¹¹ Zob. Załącznik, [w:] *Region Opawa – Racibórz. Historia i perspektywy w Unii Europejskiej. Materiały z międzynarodowej konferencji w Raciborzu 12–13 września 1996*, red. K. Heffner, Opole 1996, s. 236–238.

¹² Zob. *Umowa o współpracy regionalnej pod nazwą „Euroregion Śląsk Cieszyński – Těšínské Slezsko*, [w:] T. Borys, Z. Panasiewicz, *Panorama Euroregionów*, Jelenia Góra 1998, s. 246–249.

¹³ Tekst umowy do wglądu w Urzędzie Miejskim w Cieszynie.

ropejskie procesy integracyjne) potrzebę współpracy, współdecydowania o współczesnym obliczu Cieszynów. Znamienne jest, iż podpisano ją nie w zaciszu gabinetów, ale na środku Mostu Przyjaźni w otoczeniu mieszkańców prawo- i lewobrzeżnej Olzy, podczas jednoczącego Cieszyn i Czeski Cieszyn Święta Trzech Braci.

Miejsce i okoliczności wymiany dokumentów o współpracy jednoznacznie wskazują, iż najważniejszym czynnikiem determinującym wieloaspektowe kontakty obu miast było kilkietapowe otwieranie granicy (zamkniętej niemalże definitywnie z dniem 4 grudnia 1981 roku¹⁴): 1 marca 1991 roku rząd CSRF podjął decyzję o wznowieniu małego ruchu granicznego na podstawie jednorazowych i stałych przepustek, 2 maja 1991 roku podpisano umowę o bezwizowym ruchu pomiędzy CSRF a RP, 19 lutego 1996 roku weszła w życie, podpisana 17 stycznia 1995 roku, „Umowa między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Czeską o wspólnej granicy państwowej” i konwencja o małym ruchu granicznym¹⁵, umożliwiająca osobom zameldowanym na pobyt stały lub czasowy w tzw. pasie małego ruchu granicznego przekraczanie granicy na dowody osobiste. Zmieniała się również funkcja mostów granicznych¹⁶ – od rozdzielającej, izolującej oba miasta do łączącej, integrującej. Most Przyjaźni zaistniał w przestrzeni publicznej nader wyraziście w noc poprzedzającą wejście Polski i Czech w strefę Schengen. 20 grudnia 2007 roku, w tramwaju¹⁷ – makiecie umiejscowionej na środku mostu – wóldarze obu Cieszynów: Bogdan Ficek i Vit Slovaček podpisali „Porozumienie o wzajemnej współpracy Straży Miejskiej Cieszyna i Policji Miej-

---

¹⁴ Wówczas to z obawy, aby tzw. „dywersja ideologiczna” nie przeniknęła przez granicę, została zawieszona przez rząd czechosłowacki konwencja o małym ruchu granicznym (obowiązująca od 13 kwietnia 1960 roku), zawierająca pewne przywileje korzystania z uproszczonych zasad przy przekraczaniu granicy państwowej przez mieszkańców pogranicza. Od 4 grudnia 1981 roku podróże do i z Czechosłowacji mogły odbywać się tylko na podstawie zaproszeń, potwierdzonych przez władze czechosłowackie (w przypadku obywateli PRL posiadających krewnych w Czechosłowacji) i polskie terenowe organy administracji państwowej (dla obywateli CSRS mających rodzinę w Polsce). Podstawowym dokumentem umożliwiającym przekroczenie granicy był paszport. Nieaktualne stało się przekraczanie granicy na podstawie przepustek rodzinnych.

¹⁵ Zob. Dz. U.RP. 1996, nr 46, poz. 207.

¹⁶ Społeczność obu Cieszynów ma do dyspozycji trzy mosty: łączące bezpośrednio oba miasta Most Przyjaźni i Most Wolności (obecnie z ruchem dwustronnym) oraz zlokalizowany na obrzeżach miast Most Cieszyn Pastwiska – Český Těšín Chotěbuz (otwarty w 1991 roku).

¹⁷ W latach 1911–1921 obie części miasta, później miast, łączyła linia tramwajowa. Jej długość wynosiła 1,8 km.

skiej Czeskiej Cieszyna”¹⁸, a uczynili to na bazie umowy z czerwca 1996 roku. Następnie wspólnie, otoczeni przez tłum mieszkańców obu miast, przecięli piłą drewniany szlaban. Od tego historycznego momentu mosty graniczne, chroniąc to, co osobne, tworzą wspólną przestrzeń spotkania społeczności obu miast. Wyraźnym nośnikiem idei spotkania ma być trzeci most nad Olzą, którego koncepcja przez długi czas, bo od 2003 roku, utrzymywała się w fazie mniej lub bardziej realnych projektów¹⁹. Ostatecznie w 2011 roku podjęto decyzję o budowie Mostu Turystycznego, łączącego tereny rekreacyjne obu brzegów Olzy²⁰.

Przywołane powyżej postanowienia o charakterze bilateralnym, lokalne i regionalne umowy, konwencje ograniczające dotychczasowe bariery graniczno-celne, zintensyfikowały kontakty kulturalne obu Cieszynów, zaczęła je znamionować mnogość form. Rozmowy o kulturze

---

¹⁸ Porozumienie zawarto w celu „zapewnienia stałego monitoringu zdarzeń i podejmowania działań związanych z ochroną porządku publicznego i poprawą bezpieczeństwa mieszkańców oraz odwiedzających obydwu miast”. W porozumieniu znalazła się adnotacja o wspólnym miejscu pracy obu służb w dawnych pomieszczeniach straży granicznej, usytuowanych po czeskiej stronie Olzy (punkt ten funkcjonował do czerwca 2008 roku).

¹⁹ Zaprojektowany w 2005 roku przez francuskiego architekta François Roche’a tzw. „Most Europejski” – dwupoziomowy, w kształcie węzła – miał symbolicznie połączyć dwa miasta. Aby przejść na drugą stronę mostu należałoby pokonać umiejscowioną pośrodku mostu pętlę – symbol granicy, która nie dzieli. Pętla ta miała służyć za miejsce spotkań mieszkańców obu Cieszynów oraz za platformę widokową dla przybyłych do miast turystów. Zdjęcia, model mostu, rysunki, wystawione zostały w lipcu 2005 roku w Domu Narodowym podczas trwania w Cieszynie V Festiwalu Filmowego „Era Nowe Horyzonty”. Zmiana przez architekta pierwotnej koncepcji mostu – spotkania, powodująca znaczny wzrost kosztów, sprawiła, iż oba Cieszyny wycofały się z jego budowy. W 2008 roku pojawił się projekt złączenia obu brzegów sceną z przeznaczeniem na realizację przedstawień plenerowych, według tej koncepcji estrada byłaby zlokalizowana po stronie polskiej, zaś widownia znalazłaby się po czeskiej stronie, gdzie brzeg jest amfiteatralnie ukształtowany. Projekt ten został ujęty w Strategii Rozwoju Obszaru Przygranicznego w Cieszynie. Odstępiono również i od tego oryginalnego i ambitnego planu.

²⁰ Przedsięwzięcie, będące aktualnie w fazie budowy, powstaje w ramach transgranicznego projektu „SportMost – Most Sportowy”. Jest kolejnym po „Revitalparku” i „SportParku” zadaniem wynikającym z programu rewitalizacji brzegów Olzy po obu stronach granic pn. „Ogród dwóch Brzegów”. (Projekt, którego istotą jest stworzenie z terenów biegnących wzdłuż Olzy po obu jej stronach atrakcji turystycznej, wdrażany jest od 2006 roku. W celu koordynacji działań utworzono polsko-czeską grupę roboczą, składającą się z przedstawicieli samorządów, biznesu oraz architektów, owocem jej prac jest lista zadań, które miasta Cieszyn i Czeski Cieszyn zamierzają zrealizować do 2015 roku na analizowanym obszarze). W ramach projektu wybudowano replikę kawiarni Avion, usytuowanej w latach 1933-1939 po czeskiej stronie Olzy u wylotu Mostu Przyjaźni, a będącej miejscem spotkań wielonarodowej społeczności obu miast, w nowo wybudowanym obiekcie odbywają się liczne imprezy kulturalne, w tym transgraniczne (szerzej na ten temat zob. R. Pułtłacher, *Kawiarnia Avion, której nie ma?*, „Relacje. Interpretacje. Kwartalnik Regionalnego Ośrodka Kultury” 2010, nr 1, s. 17-20).

podjęły ponad granicą urzędy obu miast, instytucje kultury, stowarzyszenia, organizacje, kluby, związki wyznaniowe. Zaowocowały one konkretnymi przedsięwzięciami artystycznymi zespalającymi na czas ich trwania Cieszyn i Czeski Cieszyn w jeden miejski organizm. Przedsięwzięcia te charakteryzują się planowością, cyklicznością, stabilnością.

Rola inicjująca w zakresie obopólnych społeczno-kulturalnych przedsięwzięć przypada cieszyńskiej opcji Solidarności Polsko-Czechosłowackiej (SPCz). Publicznie pierwsze słowa o konieczności wspólnotowego kształtowania oblicza nad- i zaolziańskiej ziemi, której centra stanowią oba Cieszyny, padły 19 maja 1989 roku w Cieszynie na nieformalnym, bo podejmowanym jeszcze w warunkach państwa socjalistycznego, wiecu protestacyjnym mieszkańców polskiej części Śląska Cieszyńskiego skierowanym przeciwko budowie kombinatu koksowniczego w Stonawie na Zaolziu. (Odbyły się jeszcze dwie takie manifestacje ekologiczne: 5 października 1989 roku i 27 kwietnia 1990 roku manifestacja obustronna cieszyńsko-czeskocieszyńska).

Oficjalne oświadczenie o „potrzebie wspólnotowego działania na rzecz tworzenia warunków dobrego sąsiedztwa Polaków, Czechów i Słowaków” oraz „kształtowania świadomości wspólnej odpowiedzialności za losy Śląska Cieszyńskiego”²¹ wydano 17 lutego 1990 roku podczas, odbywającego się w Ustroniu, spotkania roboczego członków SPCz, posłów do Czeskiej Rady Narodowej oraz polskich parlamentarzystów z regionu Podbeskidzia²². Ranga owych słów sprawiła, że Kazimierz Kaszper uznał oświadczenie za „najważniejszy bodaj dokument epoki”²³.

Podczas spotkania zrodził się projekt polsko-czeskiego Festiwalu Wzajemności, obejmującego cały Śląsk Cieszyński w jego historycznych granicach. Celem Festiwalu miało być rozpoznanie sąsiadujących kultur i weryfikacja negatywnych stereotypów narodowych. Festiwal Solidarności Polsko-Czechosłowackiej (partnerem ze strony czeskiej było Občanské forum/Forum Obywatelskie²⁴) przebiegał w obu Cieszynach w dniach od 12 do 16 września 1990 roku. Zespałał oba miasta w jeden kulturowo wspólny organizm, a mieszkańcom umożliwiał przekraczanie granicy bez zaproszeń (ich funkcję spełniały bilety na poszczególne imprezy festiwalowe). De facto był to festiwal polskiej i czeskiej sztuki niezależnej (między innymi na cieszyńskim rynku koncertowali arty-

²¹ Zob. K. Kaszper, *Polacy i Czesi*, „GZC” 1994, nr 29.

²² Na ten temat zob. „GZC” 1990, nr 8.

²³ Tamże.

²⁴ Powstały w Pradze 19 listopada 1989 roku ruch skupiający ugrupowania opozycyjne.

ści związani z kręgami opozycyjnymi: Jaromír Nohavica i Jacek Kaczmarski). Festiwal stał się poprzez swój interdyscyplinarny charakter (koncerty, projekcje filmowe, spektakle, wystawy, akcje plastyczne) zaczątkiem wielu kulturalnych inicjatyw, uzmysłowił, że „Cieszyn jest miastem wielkiej szansy. Może stać się [...] miastem spotkań dwóch kultur, dwóch narodów, dwóch państw” (takim postrzegał miasto jesienią 1990 roku goszczący na Festiwalu Adam Michnik)²⁵.

Festiwal miał charakter jednorazowy, do inicjatyw cyklicznych będących przedsięwzięciami Oddziału Regionalnego Bielsko - Cieszyn Stowarzyszenia „Solidarność Polsko-Czesko-Słowacka”²⁶, przynależą: Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Na Granicy / Mezinárodní Divadelní festival „Na hranici” (od maja 2004 roku Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Bez granic” / Mezinárodní divadelní festival „Bez hranic”), stanowiący prezentację najbardziej interesujących zjawisk artystycznych trzech teatralnych kultur: polskiej, czeskiej i słowackiej, od 1999 roku także węgierskiej²⁷ oraz „Kino na granicy / Kino na hranicy. Przegląd filmów czeskich i słowackich / Filmová přehlídka českých a slovenských filmu”.

Festiwal teatralny - zainicjowany w maju 1990 roku²⁸, współorganizowany przez Cieszyński Ośrodek Kultury - Dom Narodowy (COK „Dom Narodowy”), Kulturní a společenské středisko „Střelnice” (KaSS „Střelnice”) / Ośrodek Społeczno-Kulturalny „Strzelnica”), Těšínské divadlo, Teatr im. A. Mickiewicza, okazjonalnie Filię Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie (siedziby wymienionych instytucji, ośrodków to również miejsca wystawień spektakli) - oprócz oczywistego aspektu artystycznego miał przed 1 maja 2004 roku, czyli przed datą wejścia Polski i Republiki Czeskiej w struktury Unii Europejskiej, wyraźne konotacje polityczne: jego celem prymarnym było zespolenie - poprzez metaforyczne złamanie szlabanów granicznych - Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w jeden miejski organizm i stworzenie przestrzeni wspólnego,

²⁵ Cyt. za: *Miasto wielkiej szansy*, „GZC” 1990, nr 38.

²⁶ Na temat działalności Oddziału zob. M. Pindór, *Oddział Regionalny SPCzS promotorem procesów integracyjnych w Cieszyńskim*, „Ziemia Kłodzka. Od Kladského pomezí Glatzer Bergland”, nr 157 (2004), s. 53-55.

²⁷ Na temat Festiwalu zob. M. Pindór, *Polsko-czeskie i polsko-słowackie kontakty teatralne. Cieszyn-Český Těšín 1945-1999*, s. 190-240, 265-274; Taž, *Od przestrzeni absurdu do przestrzeni wolności. XX lat Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego „na granicy” „bez granic”*, [w:] *Obywatele - dyplomaci. Solidarność Polsko-Czesko-Słowacka w Cieszynie i Bielsku-Białej*, red. M. Kaute, J. Okrzesik, Bielsko-Biała 2009, s. 73-84.

²⁸ Bilet zakupiony na spektakle pierwszej edycji Festiwalu „Na Granicy” pełnił rolę zaproszenia.

wolnego bytowania. Ten cel osiągnął Festiwal 27 maja 2000 roku, gdy werdykt międzynarodowego jury, premiującego nagrodą „Złamany Szlaban/ Zlomená závora” najlepszy spektakl, zabrzmiał na przejściu granicznym – na środku Mostu Przyjaźni. Wagę, rangę i perspektywy przedsięwzięcia docenił jednak już w październiku 1999 roku ówczesny minister kultury i sztuki RP Andrzej Zakrzewski, uznając transgraniczny festiwal za „naszą [polsko-czesko-słowacką – M.P.] przepustkę do wspólnej Europy wolnych narodów”²⁹.

Niewolna poprzez dobór repertuaru od społecznych (a także politycznych) kontekstów była druga od 1999 roku inicjatywa Regionalnego Oddziału Stowarzyszenia „Solidarność Polsko-Czesko-Słowacka” (od 2008 roku przedsięwzięcie nowo powstałego Stowarzyszenia „Kultura na Granicy”³⁰), podejmowana wspólnie z KaSS „Střelnice”: „Kino na Granicy”. Prezentacja osiągnięć kinematografii czeskiej, słowackiej i polskiej (okazjonalnie węgierskiej) odbywa się w cieszyńskim kinie „Piast”, Teatrze im. A. Mickiewicza, od 2003 roku także w czeskokoczeskim kinie „Central”. W 2009 roku zainicjowano, ciesząc się dużą popularnością, projekcje transgraniczne przez Olzę (publiczność i projektor na czeskim brzegu rzeki, ekran na brzegu polskim).

Zarówno przegląd filmowy, jak i festiwal teatralny obudowane są licznymi imprezami towarzyszącymi: koncertami, recitalami, wystawami, sesjami naukowymi, panelami dyskusyjnymi, wykładami.

Wspólne kalendarium życia kulturalnego obu miast wypełniają także przedsięwzięcia władz samorządowych Cieszyna i Czeskiego Cieszyna. Od 1991 roku symbolem współpracy miast granicznych jest Święto Trzech Braci/Svátek tři bratří – miejski festyn, odbywający się w obu miastach jednocześnie, a odnoszący się w nazwie (i scenariuszu) do legendy o powstaniu Cieszyna. Święto przebiega według ustalonego schematu, zawierającego się w słowach byłego burmistrza Cieszyna Jana Olbrychta: „Przez tradycję ku nowoczesności”. Tradycja to przede wszystkim spotkanie mieszkańców zachodniego i wschodniego brzegu Olzy na środku Mostu Przyjaźni i inscenizacja legendy o „wiaropodobnym” spotkaniu Bolka, Leszka i Cieszka, prezentowana przemiennie w Cieszynie bądź w Czeskim Cieszynie. Do współczesności odwołuje się prezentacja aktualnego dorobku kulturalnego obu miast. Program artystyczny skierowany jest do szerokiego kręgu odbiorców. Podczas

²⁹ A. Zakrzewski. Cyt. za: S. Bubin, *Festiwal Wyszehradzki*, „Dziennik Zachodni” 1999, nr 242.

³⁰ Stowarzyszenie współpracuje z czeskokoczeskim Občanským sdružením „Education Talent”.

prezentacji obowiązuje zasada wymienności zespołów – część polskich występuje na zachodnim brzegu Olzy, część czeskich (także słowackich) na wschodnim. Kwestie organizacyjne i dotyczące zagadnień artystycznych spoczywają na ośrodkach kultury obu miast. Kierujący tymi placówkami otrzymują z rąk ojców miasta na czas trwania „Święta” wspólny klucz do bram piastowskiego grodu.

Święto Trzech Braci, jako „festyn bez granic”, znalazło się w 1993 roku w projekcie „Mosty nad Olzą – kultura ponad granicą” zgłoszonym przez Komisję Kultury i Edukacji Związku Komunalnego Ziemi Cieszyńskiej do ogólnopolskiego konkursu Fundacji Kultury w Warszawie „Małe ojczyzny – tradycja dla przyszłości”. Projekt, którego celem było „odbudowanie więzi społecznych mieszkańców rozdzielonych granicą państwa” z „odniesieniem do tych treści, które pozostają żywe w świadomości mieszkańców regionu”³¹, znalazł się w grupie 15 najciekawszych spośród 114 zgłoszonych do konkursu i uzyskał wyróżnienie. W jego części tzw. „praktyczno-kulturotwórczej” uwzględniono 25 imprez kulturalnych całego regionu, z Cieszyna między innymi Święto Trzech Braci, Festiwal Teatralny „Na Granicy” oraz „Cieszyńską Jesień Jazzową / Těšinský jazzový podzim”. Rozpisana na kilka tygodni (wrzesień–listopad) impreza, podczas której w placówkach Cieszyna i Czeskiego Cieszyna wystąpiła niemal cała czołówka polskich, czeskich i słowackich formacji jazzowych, organizowana jest od 1997 roku przez COK – Dom Narodowy i KaSS „Střelnice” wspólnie z czesko-cieszyńskim jazz clubem „Na hranici”. Oba wymienione ośrodki kultury organizują ponadto rozbudowaną czasowo (edycja wiosenna i jesienna) Międzynarodową Dekadę Muzyki Organowej, Chóralnej i Kameralnej / Mezinárodní dekáda varhanní, komorní hudby a sborového zpěvu. (W latach dziewięćdziesiątych „Dekada” stanowiła artystyczne przedsięwzięcie wyłącznie cieszyńskiego „Domu Narodowego”, choć już wówczas oferta stanowiąca prezentację trzech narodowych kultur muzycznych skierowana była do mieszkańców obu miast). Koncerty odbywają się przede wszystkim w kościołach Cieszyna i Czeskiego Cieszyna.

Od lat dziewięćdziesiątych owocną współpracę podejmują biblioteki: Miejska Biblioteka Publiczna (MBP) w Cieszynie i Městská knihovna w Czeskim Cieszynie (nawiązały bezpośredni kontakt w 1993 roku). Niewątpliwą zasługą obu bibliotek jest inicjowanie wspólnych polsko-czeskich akcji wśród najmłodszych czytelników (konkursy literackie

³¹ (K.M.), *Kultura ponad granicą*, „GZC” 1994, nr 2. Elementem składowym projektu było powołanie Ośrodka Współpracy Kulturalnej Terenów Przygranicznych Ziemi Cieszyńskiej (jak dotąd ośrodek taki nie powstał).

i plastyczne: „Moje miasto – Moje město”, „Nasze miasto w 2050 roku”; Międzynarodowy Festiwal Czytania nad Olzą³²), mających w intencji organizatorów stanowić „pomost w zbliżeniu najmłodszych mieszkańców obu stron Olzy”³³. MBP wypracowała również w latach dziewięćdziesiątych dwie równoległe formuły spotkań ludzi pióra z Polski, Czech i Słowacji, tzw. „Cieszyńską Noc Poetów” i „Literackie spotkania na granicy”.

Druga dekada współpracy obu miast to czas czynnego wpisywania się w literę nowo zawieranych przez Polskę i Republikę Czeską traktatów³⁴, w powzięte pomiędzy oboma państwami długofalowe plany działania, związane ze wzrostem krajowych, a także regionalnych środków publicznych oraz środków unijnych, przeznaczanych bezpośrednio na rozwój pogranicza³⁵ w ramach tzw. programów wspólnotowych³⁶. W 2000 roku powstał ponadnarodowy dokument planistyczny pn. „Strategia Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego”³⁷, traktujący polsko-czeskie pogranicze jako „spójną całość”, gdzie wśród zadań przeznaczonych do realizacji znalazł się *passus* o konieczności polsko-czeskiego „współdziałania w dziedzinie tworzenia i dostępu do dóbr kultury, organizacji imprez kulturalnych, pielęgnowania lokalnych i regionalnych tradycji”³⁸. Ze „Strategią Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego” skorelowana została, opracowana przez władze powiatu cieszyńskiego, „Strategia Rozwoju Śląska Cieszyńskiego 2001–2016”³⁹, gdzie wśród siedmiu

³² Impreza odbywa się od 2008 roku, jej współorganizatorem są cieszyńskie wydziały Uniwersytetu Śląskiego i Cieszyńskie Stowarzyszenie Młodzieży Twórczej.

³³ O tym, że takie zbliżenie ma miejsce, zaświadcza liczba uczestników konkursów, przykładowo w konkursie „Nasze miasto w 2050 roku” uczestniczyło aż 144 młodych autorów z obu stron Olzy.

³⁴ 30 września 2003 roku podpisano nową polsko-czeską międzyrządową „Umowę o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki”. Zob. „Dziennik Ustaw” nr 244 z 2004 roku, poz. 2449.

³⁵ W warunkach miast granicznych i pogranicza polsko-czeskiego nader istotny jest dostęp do środków pozyskiwanych z budżetu Unii Europejskiej, w tym z przynależnego do tzw. funduszy strukturalnych Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, którego celem głównym jest wyrównywanie dysproporcji w poziomie rozwoju regionów należących do Unii Europejskiej.

³⁶ Chodzi o Program Inicjatywy Wspólnotowej Interreg IIIA Czechy – Polska 2004–2006 oraz Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007–2013.

³⁷ Zob. Suplement do „Biuletynu Pogranicza Polsko-Czeskiego” 2000, nr 16. Dokument uzupełnia o ścisłą problematykę pogranicza dokumenty o charakterze strategii powstające na szczeblu narodowym, regionalnym (m.in. Strategię Rozwoju Województwa Śląskiego) i lokalnym w obu krajach.

³⁸ Zob. „Strategia Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego”, s. 66.

³⁹ Strategia przyjęta została Uchwałą Rady Powiatu Cieszyńskiego z 28 czerwca 2002 roku (Zob. Uchwała nr XL VI/339/2002) oraz Uchwałą Zgromadzenia Związku Komunalnego Ziemi Cieszyńskiej z 26 czerwca 2002 roku (Zob. Uchwała nr LVIII/132/2002).

domen strategicznych znalazła się współpraca transgraniczna jako domena siódma. W 2005 roku, w myśl wytycznych zawartych w dokumentach o charakterze strategii, w powiecie cieszyńskim przygotowano i wdrożono duży projekt animacyjny pn. „Ciesz się CIESZYNYM / Těš se TĚŠÍNEM”⁴⁰. „Dotyczy on działań związanych z organizacją i promocją imprez oraz wydarzeń kulturalnych odbywających się po obu stronach Olzy”⁴¹, a jego założenia wpisują się w cele Programu Inicjatywy Wspólnotowej InterregIII A, Czechy – Polska”, obowiązującego w latach 2003-2006. Wśród „celów szczegółowych projektu” znalazły się: urozmaicenie i poszerzenie repertuaru organizowanych imprez kulturalnych, podniesienie rangi festiwalu, tworzenie korzystnych warunków zachęcających mieszkańców pogranicza do wspólnego i aktywniejszego uczestnictwa w życiu kulturalnym miasta⁴². Projekt „Ciesz się Cieszyńskiem”, promując współpracę polsko-czeską w dziedzinie artystycznej, „stwarza – jak czytamy w dokumencie – idealne podstawy rozwoju współpracy transgranicznej, czemu sprzyja uniwersalizm działań artystycznych [...] buduje więzi społeczności obszaru pogranicza”, „niweluje bariery mentalne”, „informuje o dziedzictwie kulturowym obu krajów”⁴³.

W projekcie „Ciesz się Cieszyńskiem” uwzględniono wszystkie przedsięwzięcia wypracowane i podejmowane w pierwszej dekadzie współpracy obu miast, zatem już sprawdzone, przez społeczności obu Cieszyńców zaakceptowane. Wprowadzono także imprezy zainicjowane na początku XXI wieku, również przed wdrożeniem projektu zweryfikowane, zyskujące społeczną akceptację po obu stronach Olzy. Są to przede wszystkim „Skarby z cieszyńskiej tróćki / „Pokłady z těšínské truhly”, organizowane od 2001 roku przez Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości (ŚZSziP)⁴⁴, któremu partneruje KaSS „Střelnice”. „Skarby...” pomyslane zostały jako atrakcyjny pokaz osiągnięć twórców związanych ze Śląskiem Cieszyńskim, reprezentujących różne dyscypliny artystyczne i ginące bądź unikatowe zawody. Ponadto w latach 2006-2007 ŚZSziP realizował transgraniczny projekt pn. „Polsko-Czeska Akademia Giń-

---

⁴⁰ Porozumienie dotyczące realizacji projektu zawarte zostało 29 września 2005 roku pomiędzy Gminą Cieszyn a stowarzyszeniami, towarzystwami, instytucjami kultury, ośrodkiem naukowym – Uniwersytetem Śląskim, związkami wyznaniowymi.

⁴¹ Zob. „Studium wykonalności projektu *Ciesz się Cieszyńskiem*” (do wglądu w Wydziale Edukacji i Kultury Urzędu Miejskiego w Cieszyźnie).

⁴² Zob. „Studium wykonalności projektu...”, s. 20.

⁴³ Tamże, s. 3.

⁴⁴ 1 stycznia 2011 roku Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości przekształcił się w instytucję kultury – Ośrodek badań nad kulturą materialną i wzornictwem pod nazwą „Zamek Cieszyn”.

cych Zawodów”⁴⁵, celem którego była ochrona i popularyzacja tradycyjnego rzemiosła Śląska Cieszyńskiego⁴⁶. W projekcie „Ciesz się Cieszyńcem” ujęto także tak odmienne w charakterze imprezy, jak: „Muzyka Dawna w Cieszynie / Dávná hudba v Těšíně” – organizowany od 2000 roku przez Cieszyńskie Towarzystwo Muzyczne (partner czeski: KaSS „Střelnice”) cykl koncertów muzyki dawnej oraz – mające zgoła odmiennego odbiorcę (i wykonawcę) – „Strachy na Wzgórzu Zamkowym / Za strašidly na piastovskou věž”, organizowane od 2003 roku przez COK „DN” i KaSS Střelnice, a pomyślane jako parateatralne polsko-czeskie pożegnanie wakacji.

Poza przywołanym projektem, podejmowanym w skali makro, realizowane były i są również projekty bezpośrednio wypracowywane i wdrażane przez wiodące instytucje kultury obu miast. Przykładowo przygraniczne teatry: Těšínské divadlo i Teatr im. A. Mickiewicza od 1 września 2005 roku do 28 lutego 2007 roku wdrażały projekt pn. „Teatr Mostem / Divadlo Mostem”. Podstawową ideą projektu było, „aby oba teatry, oddalone od siebie w linii prostej około 1,5 km, były pewnego rodzaju mostem łączącym oba miasta, dwie kultury, dwa narody”, aby stały się „nośnikiem kultury obu miast”⁴⁷. W ramach projektu teatry zawarły 29 czerwca 2006 roku „Umowę o wzajemnej współpracy” (pierwszą w dziejach). Także COK „Dom Narodowy” i KaSS „Střelnice” od 1 października 2008 roku do 31 października 2010 roku (z kontynuacją w 2011 roku) realizowały projekt „Jedno miasto – jedna kultura”. Obejmował / obejmuje on zarówno dotychczasowe wspólne działania kulturalne o charakterze międzynarodowym, jak i nowe pomniejsze imprezy. Widowym znakiem wdrożenia projektu jest comiesięczny wspólny plakat z ofertami obu ośrodków kulturalnych. Wspólne projekty tworzą także stowarzyszenia i towarzystwa społeczno-kulturalne funkcjonujące po obu stronach Olzy. Działaniom tym aktualnie sprzyja umożliwiający pozyskiwanie odpowiednich funduszy unijnych Program Operacyjny

⁴⁵ Partnerami ŚZSziP w realizacji projektu byli: Stowarzyszenie „Beskydská tvorba”, Euroregion Śląsk Cieszyński, Izba Regionalna im. Adama Sikory MK PZKO w Jabłonkowie.

⁴⁶ W ramach projektu funkcjonowała Akademia Ginących Zawodów (zorganizowano kilkanaście warsztatów rzemieślniczych dla osób z obu stron Olzy zainteresowanych nauką tradycyjnego rzemiosła) oraz opracowano Szlak Rzemiosła Tradycyjnego (opracowanie polegało na oznakowaniu w regionie Śląska Cieszyńskiego – jego części polskiej i czeskiej miejsc zamieszkania rzemieślników reprezentujących zanikające zawody oraz na zbudowaniu polskiej i czeskiej strony internetowej z bazą tychże osób). Podsumowanie projektu stanowiły: wystawa fotograficzna Janusza Szczotki *Tradycje i rzemiosło na Śląsku Cieszyńskim* i Cieszyński Jarmark Rzemiosła.

⁴⁷ Zob. Projekt „Teatr Mostem”, s. 5. (Tekst do wglądu w Teatrze im. A. Mickiewicza).

Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007–2013⁴⁸ (będący kontynuacją obowiązującego Programu Inicjatywy Wspólnotowej Interreg IIIA Czechy – Polska⁴⁹), gdzie wśród głównych priorytetów znalazło się „wspieranie współpracy społeczności lokalnych”⁵⁰, z adnotacją, iż szczególne wsparcie otrzymują „wspólne projekty kulturalne”, celem „wzmocnienia transgranicznych kontaktów mieszkańców”⁵¹. Niektóre inicjatywy kulturalne (gdzie w ramach współpracy pojawia się aspekt słowacki) zyskują również wsparcie finansowe Funduszu Wyszehradzkiego.

Omawiając współpracę instytucji kultury przywołać należy również wspólną działalność wystawienniczą podejmowaną przez muzea obu miast: Muzeum Śląska Cieszyńskiego oraz Muzeum Těšínska. Obie placówki przygotowały wspólnie kilka ekspozycji, między innymi wystawy fotograficzne⁵²: „Těšín – Český Těšín / Jedno město. Cieszyn – Czeski Cieszyn / Jedno miasto” (zorganizowano ją 25 października 2000 roku w Czeskim Centrum Kultury w Warszawie z okazji Święta Narodowego Republiki Czeskiej i 80. rocznicy powstania Czeskiego Cieszyna) oraz „Cieszyn – Czeski Cieszyn wczoraj i dziś” (ekspozycję przygotowano w 2001 roku w Galerii Muzeum Těšínska). Z inspiracji muzeów powstały też liczne wydawnictwa albumowe, promujące oba miasta.

O działalności instytucji kultury, stowarzyszeń, organizacji, klubów istniejących po obu stronach Olzy traktował wydawany w latach dziewięćdziesiątych dwujęzyczny „Informator kulturalny – Kulturní zpravodaj”, finansowany pierwotnie przez Wydziały Kultury Urzędów Miejskich Cieszyna i Czeskiego Cieszyna, później przez COK „Dom Narodowy” i KaSS Střelnice”. O zaniechaniu tej niewątpliwie pozytywnej inicjatywy wydawniczej zadecydowały trudności natury organizacyjno-technicznej. Nadal wydawany jest mający charakter rocznika „Kalendarz wydarzeń – kalendař udalostí”, gdzie wydzielone zostały tzw. „Imprezy wspólne – společné akce”. Zapoznanie się z kalenda-

---

⁴⁸ Zob. http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/dzialaniapromocyjne/PI/Documents/wydawnictwa/POWT_PL_6_10_07.pdf [dostęp: 22 XI 2011]. Program został wdrożony 1 października 2007 roku.

⁴⁹ Celem Programu była „poprawa warunków i standardu życia w obszarze pogranicza za pomocą wspólnych przedsięwzięć społeczności i instytucji z Polski i Czech”. Program był współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz środków krajowych.

⁵⁰ Zob. Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007–2013, s. 44–49.

⁵¹ Tamże, s. 47.

⁵² Każdej fotografii współczesnej odpowiadała archiwalna.

rzem odbywających się w sąsiednim mieście imprez pozwalało/pozwała mieszkańcom obu Cieszynów uczestniczyć w proponowanych tam formach upowszechniania kultury, np. w spektaklach wystawianych w Těšínském divadle, który jest teatrem dwóch Scen: Polskiej i Czeskiej. Jeszcze przed 2004 rokiem uruchomiona została – w ramach Programu Współpracy Przygranicznej Phare Polska-Czechy Fundusz Małych Projektów – cieszyńska strona internetowa: www.cieszyn.pl, ma ona swój czeski odpowiednik.

Celem dopełnienia obrazu wspomnieć również należy o pojawiających się od 2004 roku międzynarodowych okazjonalnych inicjatywach, w które oba Cieszyny były organizacyjnie zaangażowane, w tym tak spektakularnych jak odbywający się w sierpniu 2010 roku Europejski Konwent Miłośników Fantastyki Eurocon – Tricon 2010⁵³. Instytucje obu miast współuczestniczyły również w międzynarodowych projektach, których inicjatorzy wybrali oba Cieszyny na miejsce ich urzeczywistnienia. Między innymi w latach 2005–2006 Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości oraz Kass „Střelnice” współuczestniczyły w realizacji dwóch projektów międzynarodowej rezydencji artystycznej⁵⁴ uskutecznianych w przestrzeni miast granicznych: „Incydenty – Zabliźnianie”⁵⁵ oraz „Incydenty – Przekraczanie Granic”⁵⁶. Celem tych projektów było „zabliźnianie ran”, „przekraczanie granic podzielonego miasta, stereotypów myślenia i postrzegania obu przygranicznych społeczności”⁵⁷.

Reasumując: obejmującą ostatnią dekadę XX i pierwszą dekadę XXI wieku współpracę polityczną i kulturalną Cieszyna i Czeskiego Cieszyna zainicjowały kręgi opozycyjne z obu miast. Nieformalne manifestacje z 1989 roku w konsekwencji doprowadziły do jawnych wspólnotowych, wieloaspektowych działań. Niebawem w proces polsko-czeskiego dialogu włączyły się władze szczebla lokalnego, a sama współpraca kulturalna zaczęła stopniowo uwalniać się od czysto politycznych, pozartystycznych uwarunkowań. Spojrzenie na całokształt polsko-czeskiej współpracy kulturalnej w latach 1990–2010 na obszarze przywołanym pozwala jednoznacznie stwierdzić, iż to kultura, a zwłaszcza teatr, zna-

⁵³ Organizatorem konwentu był polski, czeski i słowacki fandom, koordynatorem ze strony polskiej Śląski Klub Fantastyki.

⁵⁴ W gronie współtworzących i realizujących projekty była organizacja The Art House z Wielkiej Brytanii. W projekcie brali udział artyści z Polski, Czech i Wielkiej Brytanii, stojący u początku swojej kariery.

⁵⁵ Rezultatem wizualnym projektu było czasowe zespolenie obu brzegów rzeki Olzy błękitną wstęgą.

⁵⁶ Efektem projektu wystawa prac plastycznych i prezentacja realizacji filmowych.

⁵⁷ Zob. *Incydenty. Przekraczanie granic*, „Wiadomości Ratuszowe” 2006, nr 23, s. 11.

lazła się w forpoczcie procesu komunikowania się społeczności obu miast granicznych. Współpraca kulturalna podejmowana u zarania lat dziewięćdziesiątych wyprzedzała nie tylko obopólne pozaartystyczne inicjatywy miast i lokalnych społeczności, ale także podpisanie istotnych porozumień międzyrządowych, międzyresortowych, regionalnych, miejskich. Dla lat 2000–2010 do najistotniejszych czynników wpływających na współpracę kulturalną obu miast zaliczyć należy: wspólne międzypaństwowe uzgodnienia, przekonanie – wzrastające z każdym rokiem – o dużym znaczeniu współpracy regionów przygranicznych w procesie integracji europejskiej, wejście do Unii Europejskiej i znalezienie się w strefie Schengen, dostępność wspólnotowych programów europejskich, krajowych, regionalnych i związana z tym możliwość pozyskiwania funduszy na transgraniczne projekty kulturalne.

W ciągu dwudziestu lat zmieniały się konteksty polityczno-społeczne, także gospodarcze, ekonomiczne, w jakich funkcjonowały/funkcjonują oba Cieszyny, niezmiennie pozostały jednak cele wspólnych przedsięwzięć kulturalnych, powzięte u ich zarania: odbudowywanie więzi kulturowych i społecznych rozdzielonego linią demarkacyjną miasta, zespolenie we wspólnym przeżyciu estetycznym jego mieszkańców, unaocznienie, że prezentacja własnego dorobku kulturalnego w zakresie różnorodnych dyscyplin może stać się „poręcznym środkiem zdolnym przeciwstawić się historycznie uwarunkowanym zaszcłosciom, negatywnym stereotypom narodowym”⁵⁸, uświadomienie, iż wielokulturowość jest walorem, któremu w warunkach pogranicza nie tylko nadać można, ale wręcz nadać trzeba, określony kształt artystyczny. Osiągnięcie powyższego sprawia, iż na czas wspólnych imprez kulturalnych Cieszyn i Czeski Cieszyn stają się jednym miastem, a właściwie dwumiastem. W aspekcie geopolitycznym są to jednak nadal dwa niezależne organizmy miejskie, mające wprawdzie wspólną historię, ale przynależne do odmiennych struktur państwowych, odmiennych systemów prawnych, ekonomicznych, gospodarczych, mające niezależne od siebie centra za-wiadywania, i – co niezwykle istotne – zróżnicowaną narodowościowo, językowo oraz mentalnie społeczność⁵⁹. Po 1989 roku wytworzyła się jednakże w obu społeczeństwach świadomość wspólnej instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej odpowiedzialności za współczesny kształt miast,

⁵⁸ K. Kaszper, *Polacy i Czesi*, „CZC” 1994, nr 36.

⁵⁹ Według czeskiego spisu z 2001 roku w Czeskim Cieszynie mieszkało 26 429 osób, z czego 19 716 (74,6%) było narodowości czeskiej, 4257 (16,1%) polskiej, 1155 (4,4%) słowackiej, 390 (1,5%) śląskiej, 219 (0,8%) morawskiej, 69 (0,3%) niemieckiej, 23 wietnamskiej, 22 romskiej i 5 ukraińskiej.

gdzie partnerstwo realizowane jest nie tylko w będącym przedmiotem niniejszego oglądu życiu kulturalnym (w dokumentach o charakterze umów, strategii podkreśla się wspólne dziedzictwo kultury), ale dotyczy także pozostałych wielorakich aspektów życia społecznego: oświaty, nauki, sportu, turystyki, ekologii, gospodarki, dotyczy także życia religijnego⁶⁰.

Spośród wszystkich przywołanych obopólnych inicjatyw kulturalnych największym zainteresowaniem obu miejskich społeczności cieszy się przynależne do kręgu zjawisk kultury popularnej Święto Trzech Braci. Swoją sprawdzoną, wyrobioną i wierną widownię mają jednakże i pozostałe formy upowszechnieniowe – festiwale i przeglądy, a także inicjatywy mniej spektakularne – koncerty, wystawy.

Złożoność kulturowa miast/miasta zyskała swój artystyczny odpowiednik – teatralny obraz: 15 maja 2004 roku miał swą premierę dramaturgiczno-inscenizacyjny wspólny projekt Sceny Czeskiej i Sceny Polskiej Tg inského divadla pn. *Těšínskéniebo – Cieszyńskie nebe*, przygotowany z racji wstąpienia Polski i Czech do Unii Europejskiej. Przedstawienie oparte na pieśniach czeskiego barda Jaromíra Nohavicy stanowiło praktyczną ilustrację transgranicznej wspólnoty etniczno-kulturowej i wspólnoty dziejów. Obecność na przedstawieniach⁶¹ widzów czeskojęzycznych i polskojęzycznych z obu Cieszynów⁶² była wejściem we wspólną metaforyczną narrację o jednym mieście / dwu miastach (w zależności od przyjętej perspektywy – historycznej bądź współczesnej). Była wspólnym uczestnictwem w spotkaniu z „racji wartości uznanej wspólnie za ważną”⁶³.

---

⁶⁰ Od 1995 roku odbywają się transgraniczne procesje ku czci św. Melchiora Grodzieckiego. Uczestniczy w nich duchowieństwo Kościoła rzymskokatolickiego oraz wierni z obu stron Olzy. Uczestnicy procesji pod przewodnictwem biskupów diecezji bielsko-żywieckiej i diecezji opawsko-ostrowskiej podążają z relikwiami urodzonego w Cieszynie męczennika – przemiennie z cieszyńskiego kościoła pw. św. Marii Magdaleny i czesko-cieszyńskiego kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa, spotkanie następuje na środku Mostu Przyjaźni.

⁶¹ Przedstawienie grano do 18 czerwca 2011 roku.

⁶² Spektakl wystawiono także kilkakrotnie w cieszyńskim Teatrze im. A. Mickiewicza przy nadkomplecie widzów. Dodać należy, że pierwsza próba czytania scenariusza z udziałem zaproszonych gości z obu granicznych miast odbyła się w marcu 2004 roku w Cieszynie, w Cieszynie też świętowano drugie urodziny projektu.

⁶³ Autorką powyższego określenia jest Alicja Kuczyńska. Zob. A. Kuczyńska, *Agora nasza powszednia*, [w:] *Pisanie miasta – czytanie miasta*, red. A. Zeilder-Janiszewska, Poznań 1997, s. 161.

Mirosława Pindór

One or two cities? Political and cultural aspects of Cieszyn (Republic of Poland) and Český Těšín (Czech Republic) cooperation between 1990–2010

The paper discusses stimulating cooperation between Polish and Czech Cieszyn including bilateral government treaties, conventions restricting and abolishing the border-trade barriers, local and regional agreements.

Moreover, the paper describes the most important trans-border programmes concerned with this cooperation and international documents, which are strategic in nature, as well as the accepted forms of this cooperation between the two local governments. In particular, some types of trans-border activities are discussed in terms of the most popular actions developed at the beginning of 1990s and continued up till now.

More or less popular animating projects are listed as they are linked with the organisation and promotion of cultural events and actions occurring at both sides of the border. Furthermore, the paper describes associations and institutions that initiate these events and are involved in the cooperation. The idea is to define goals of cultural events undertaken together, including, among others, rebuilding the cultural and social bonds of the city divided by the demarcation line, uniting people with the help of one esthetical experience and opposing negative national stereotypes. Polish and Czech Cieszyn is becoming one city and in fact bi-city to achieve these goals during the period of these culture events.

Considering the geo-political aspect, these are two independent urban cities, which belong to different national structures, various legal and economical systems, have two different societies in terms of nationality, language and mentality.